

ПОРОДИЧНА СЛАВА И СЛИЧНЕ СЛАВЕ У ОХРИДСКО-СТРУШКОЈ ОБЛАСТИ

У Охридско-струшкој области обичаји породичне славе и других сличних слава се не напуштају, али временом доживљавају извесне трансформације, при којима мање или више слаби обредна функција. С друге стране јављају се и покушаји стварања нових обичаја.

Кључне речи: слава, служба, панађур, сабор.

У Охридско-струшкој области добро је очуван обичај традиционалне породичне славе, као и друге славе - сеоска или црквена слава, и мањастирске славе. Славе се вековима упорно одржавају.

Установе наведених слава нису само старе већ и врло сложене. Зато је моја намера у овом прилогу скромна: да прикажем само неке одлике и значај наведених слава. У нашој етнографској литератури има врло мало радова који разматрају традиционалне славе у областима Македоније. Чак не знамо ни њихову географску распрострањеност.

Обавештења о славама у селима Охридско-струшке области прикупљао сам од бројних мештана. На теренским истраживањима боровио сам ради комплекснијих обавештења, у неколико наврата 1977. и 1978. године осетио сам и више домаћинстава која имају славе.

Охридско-струшка област, према природним и привредним условима и према културним особинама, чини целину.¹ Међутим, у њој постоје две административне и три предеоне целине. Предеоне целине су:

1) Охридски крај на истоку, 2) Струшки крај на западу, 3) жупа Дебарца на северу. Седишта административних целина су градови - Охрид и Струга. Дебарца је упућена на тржиште у Охриду.²

Охридско-струшка област има 91 село, и то: у ужем охридском крају 25, у жупном пределу Дебарци 24, и у струшком крају 42. Православних словенских родова има у 73 села и они су делимично старинци, а делимично потичу од досељеника. Досељеници су и с к л у ч и в о са севера, из крајева у сливу Црног Дрима, и са запада, из крајева у сливу реке Шкумбије (Албанија). Као што је познато, територије западно од

---

¹ Ј. Цвијић, *Балканско полуострво*, Београд 1966, с. 504.

² Становници предела Дебарце су веома карактеристична етничка група, с јасно очуваним предањем о припадности средњовековном племену Брсјака.

струшких планина Јабланице и Мокре до пре око 100 до 120 година биле су „поглавито словенске“.³ Истичемо да нема досељеника из Повардарја на истоку ове области.

Породичне славе

Породична или кућна слава је општи обичај. У селима Охридско-струшке области сва хришћанска домаћинства, осим ретких атеиста из новијег доба, имају славу (крсно име) очувану још из старине. Познато је да је слава празник из култа умрлих и као називи за овај обичај у народу употребљавају се: *с л у ж б а*, *с в е д е н*, *д е н*. У новије време употребљава се и назив *с л а в а*. Слично је и у суседном пределу Дебарском Дримколу.⁴

Славе су распоређене на мањи број верских празника у току године - поглавито су у новембру и децембру. Тада престају радови у пољу и мушкарци су већином слободни у својим селима. Највише се славе: *Св. А л и м п и ј е С т о л п н и к* (9.XII), *Св. Н и к о л а* (19.XII), *П р е ч и с т а* или *В а в е д е њ е* (4.XII), *Св. П е т к а* (27.X), *М и т р о в д а н* (8.XI), и *А р х а н ђ е л о в д а н* (21.XI). Ређе славе су: *Св. Тодорица*, *Св. Мартинија*, *Св. Климент*, *Св. Госпођа*, *Св. Атанасије*, и *Св. Варвара*.

У време мојих проучавања на терену сазнао сам да наведене славе одржавају и оне бројне породице које су се из села одсељене у градове - Охрид, Стругу, Битољ, Скопље.

У селима ове области има и 15 родова са 34 православних цинцарских породица. Они су у струшком насељу Доњој Белици.

Међутим, ти становници немају породичне славе. Раније је било Цинцара и у селу Горњој Белици на планини Јабланице. Постоји и род Кукунешовци (3 к.) у струшком селу Подгорцу који нема крсну славу јер је њихове даље порекло такође цинцарско.

Има села у којима влада знатна уједначеност породичних слава. Такав је случај у насељима где нема досељеничких родова, на пример, у Беличишту, Злести, Лешану, Климештану, Ташморушишту, Вишни, Брчеву итд. Међутим, у већини потпланинских и у пољским селима дошљаци су повећали разноврсност слава - на пример, у Мешешту, Требеништу, Моришту, Мислешеву, Враништу, Ботуну, Вевечанима итд.

Породична слава је велики догађај за свако домаћинство. Унапред се припремају намирнице за јела и доста пића. За сам славски обред неопходни су кувана пшеница заслађена шећером, погача и свећа. За породичну славу долазе гости из истог села ако тог дана не славе, као и из других насеља. Гости пристижу уочи празника, неки и сутрадан. Редовно долазе сродници из тазбине, ујчевине, кумови. Улазећи у кућу, сваки се поздравља са укућанима и честита славу.

Слава траје два дана. За славу која падне у среду или петак био је обичај да се спремају посна јела. Тако појединци раде и данас, мада је у време мог боравка на терену било кућа које су поступале и другачије - спремале су само мрсна јела.

Уочи славе, на трпезу се најпре износе мезелуци и пића, а затим јела. Пиће је: ракија, пиво, вино, сокови. Уз вечеру, која дуже траје, воде се разговори, праве шале,

³ Ј. Цвијић, нав. рад, с. 503.

⁴ М. Филиповић, *Дебарски Дримкол*, Скопље 1939, с. 107.

певају песме.⁵ Укућани се радују већем броју гостију. На дан славе домаћин са гостима посећује цркву (не свуда), затим се праве посете по селу. После тога је обилан ручак, па и тада се остаје дуже уз трпезу. Предвече се гости разилазе у своја села.

У породичним задругама, каквих је овде било до краја Другог светског рата, живела су ожењена браћа са децом и та домаћинства имала су већи број рођака и пријатеља, па су се о славама прикупљали бројни гости. Наша испитивања у околини Охрида и Струге потврдила су овај закључак у више села.

У Охридско-струшкој области уочава се и следећа појава: редовно су домазети напуштали стару славу и узимали славу куће у коју су дошли.

Тако су поступали и посињеници. Карактеристичан је пример промене славе у струшком селу Ташморуништу. Тамо су сви становници најпре славили једну крсну славу - Арханђеловдан, али због тога домаћини нису имали довољно гостију, јер нису могли да посећују једни друге. Зато су се становници Ташморуништа договорили: да једна половина села слави стару славу Арханђеловдан, док је друга половина почела да слави Митровдан.

Било је промена славе и у другим селима. На пример род Србаковци у струшком селу Подгорцу напустио је стару славу Митровдан јер им се једном уочи тог празника десила несрећа.

Карактер породичне славе, али са мањим значајем, има и п р е с л а в а, која траје један дан. Преславе, међутим нису тако честе по селима. Поједине преславе пореклом су од напуштених домазетских слава, док су друге настале од неког завета: због болести, када се нису држала деца и друго. На дан преславе примају се гости само из свог села (кумови и други).

Кад се синови поделе, они славе очеву славу. Ако су при деоби и мајчин део имања, онда они славе и њену девојачку славу: мајчина слава се слави као преслава. Ако се неки син оженио миражцијком која има имање, тада се њена слава чува као преслава.

Постоје села у Охридско-струшкој области која су расељена, на пример: Радомирово, Црско, Зглавница, Мацково, Војово. Ти исељеници у другим селима још одржавају стару породичну славу и преславу.

Бележимо и ово. Бугарска Егзархијска црква, са седиштем у Охриду пред крај турске владавине 1912. године, па за време окупације 1915–1918. и 1941–1944. године, понегде је у селима радила на томе да се напусти породична слава. То настојање, међутим, имало је незнатан успех једино у селима непосредно крај града Охрида (села Велестово, Пештани, Шипокно).

Сеоске славе

За села Охридско-струшке области карактеристична је и општа сеоска слава – п а н а њ у р. То је углавном слава сеоске цркве и целог села. Слава је на дан светитеља коме је сеоска црква посвећена. О слави увек присуствују гости из других насеља.

У понеким селима постоји и друга општа слава звана о р т и ј а. То је скуп или гозба људи из истог села једног дана у години.

⁵ У овој области има више духа и шале него што би се претпоставило.

а) Слава звана панађур је велики догађај у друштвеном животу сваког села. Гости из других села за ту прилику добијају само ручак. У једној кући може бити 20 до 30 гостију. Додајемо и следеће: у послератно време у Охридско-струшкој области изграђена је добра мрежа асфалтних путева који повезују многа села; становници располажу и моторним возилима. Услед тога су сада поједини сеоски славски сабори више посећени него у прошлости (села Вевчане, Белчане и др.).

У неким селима дочек гостију организован је друкчије. Тамо се за сеоску-црквену славу коље заједнички „курбан“ - говече или три-четири овце, што се плати сеоским новцем. Затим се изабере мушкарац који ће од меса скувати јела. Село даје и пиће. Гости поседају за заједничку трпезу код цркве. Ко год дође, добија јело. Раније су посебну трпезу имали мушкарци, а посебну жене.

Овакве сеоске славе су веома посећене. Прослављају се од средине пролећа до почетка јесени. Ђурђевдан је слава села Оздолена, Злести и Горњег Средоречја. Спасовдан је слава Годивја и Моришта. Петровдан славе села Сошана и Мешеишта, а Илијин-дан села Октиса, Лактиња, и Оровника. Велика Госпојина је слава села Ботуна, Новог Села и Подгорца, а Мала Госпојина села Врежана. Св. Николу „талалеј“ (у мају) славе села Враништа и Требеништа, а Св. Атанасија, такође у мају славе села Црвене Воде и Белчишта.

Наводимо и ове примере. У селу Мислешеву слава је на дан Св. Јована, почетком септембра. У Оздолену је сеоско-црквена слава Ђурђевдан. У селима Мешисту и Лештану слава је на дан Св. Петра. У селу Белчишту слави се на дан Св. Атанасија летњег (у мају), а у селу Издеглајву слави се Митровдан. У селу Подгорцу слави се Велика Госпојина итд. Осим гостију из других села, тада долазе гости и из градова - Струге, Охрида, Скопља.⁶ Између села и градских насеља постоје сталне аутобуске везе.

На дан сеоске славе пре подне је служба у цркви, а после тога даје се ручак. Као што је речено, негде гости добијају ручак по кућама код сродника и пријатеља, а у другом случају ручак се даје код цркве. Село одреди неколико мушкараца који послужују. То је прилика да се прикупи и бројна омладина, која организује веселје са игром и песмом. Посебно се остварују познанства између момака и девојака - то је такозвано „гледање“. Нека познанства касније се заврше браком. Коло се игра на неколико места. Свирају професионални свирачи са зурлама уз помоћ тупана, хармоника и тарабука. Старији свет пре почетка и после црквене службе углавном проводи у разговору о разним темама из живота. Од гостију се прикупљају прилози у новцу који је намењен за оправку цркве или за подизање оgrade око гробља (тако је поступљено у селима Злести, Врбјану и другим). Што је време лепше, и број гостију је већи. Поједини сеоски сабори у народу дуго се памте.

До краја Другог светског рата на дан сеоске, односно црквене славе одржаван је обичај н о ш е њ а л и т и ј е. Ишло се са свештеником, обилазећи, поједина места у атару. Данас се литија одржава само у неким селима и носи се око цркве (село Ботун и друга).⁷

⁶ Ови су гости исељеници из појединих села Охридско-струшке области који сада живе у градовима. За славе понекад дођу и исељеници из Аустралије или Канаде.

⁷ У селима се од старине знају места у атару која су посећивали учесници литије и где су имали молитву. Данашње знање о литијама у овој области пружа погодну основу за боље познавање ове свечаности.

У мојој антропогеографској монографији Охридско-струшка област која је објављена 1992. године у Српском етнографском зборнику изнето је где је која сеоска слава или „панађур“ и које су славе појединих родова, па и које су сеоске преславе.

б) Врста сеоске славе, која одражава целину сеоске заједнице и која је без ритуала, јесте и „ортија“⁸. Она више има забавни карактер и за њу сам први пут чуо у селу Издеглавју, у пределу Дебарца. Има је још и у понеким другим селима. Реч је о сеоској гозби, која се одржава увек одређеног дана у години. То је скуп свих сеоских људи на отвореном простору на средини села. Све што је потребно од јела и пића доноси свако домаћинство. То су углавном хладна јела: погача, бели мрс, ђувеч, печена кокош, суглијаш, вино, ракија. Мушкарци иду напред и носе пиће, а за њима жене, носећи храну. То сам видео у селу Издеглавју.

У подне сви учесници поседају за заједничку трпезу. Жене су распоређене на краћим растојањима и додају послужење, па најстарији мушкарац диже здравицу, а после тога почиње ручак. Пошто се заврши гозба, старији људи остану крај трпезе у разговору, док млађи играју. Пред мрак, становници се враћају својим кућама. Обичај „ортија“ најчешће се одржава зими, када су људи слободни. Становници села Издеглавја обичај „ортија“ и сада одржавају.

Манастирске славе и сабори

Постоји обичај да се иде и на сабор код манастира кад они празнују. Позната су три манастира. Један је код струшког села Враништа-Пречиста.⁹ Други манастир је код села Лешана у пределу Дебарци - Сви Свети, а трећи је Св. Наум крај Охридског језера, на самој граници према Албанији.

Сабори код манастира углавном су велики. Сви који долазе свечано су одевени. Мада су манастири удаљени од многих насеља, они су у народу врло поштовани и радо посећени још од времена њиховог настанка у средњем веку. Из села Сливова и других насеља у северном делу Охридско-струшке области становници посећују манастир Пречиста код Кичева¹⁰.

Ручак се даје у некој већој просторији (трпезарија) крај манастира. Неки манастири су у прошлости порушени и тамо нема манастирске славе. То је, на пример, случај манастира села Ботуна, у пределу Дебарци.

Нове славе

После Другог светског рата и у овом крају Подримља славе се нови празници и одржавају. Пре свега, празнује се Дан борца (4. јула). Главне прославе су у селима

⁸ Израз "ортија" је грчког порекла: означава светковину, свечани дан, свечано весеље. То је свакако остатак из старе религије.

⁹ Манастирску славу у селу Враништу код Струге пред крај турске владавине описао је књижевник Ан-ђелко Крстић у својој приповести *Јове Наполичар*.

¹⁰ Упоредити: Љ. Јанковић, *Народне игре у Кичеву и околини*, Гласник Етнографског музеја, књ. XV, Београд 1940, стр. 96-111.

Борчеву, Белчишту и Ташморуништу. Пре подне мештани и гости окупе се пред спомеником палим борцима, слушају пригодан говор, а после тога је свечани ручак у школској просторији. Затим следује забавни део са игранком и одржавају се спортска такмичења. Сличне обичајне манифестације су у неким другим крајевима Југославије¹¹. Празнује се и Први мај. Главне прославе су у Охриду и Струги, а мање у појединим селима. Свечано се прослављају још 29. новембар и Нова година. Уводи се у обичај и то да се у селима прославља довршавање важног објекта (водовод, пут, увођење електричне струје).

Закључни део

Тема о традиционалној породичној слави и сличним славама у Охридско-струшкој области захватала би више места и времена, него што сам јој ја овде могао дати. Изложени материјал поуздан је доказ сличности са славским обичајима и у другим ближим или удаљенијим крајевима. Те обичаје време није могло да избрише, па зато наведене славе и данас заузимају средишње место у народном животу. Корени ових обичаја воде из далеке прошлости и углавном одржавају колективне црте народног менталитета.

Из свега реченог можемо закључити да се обичаји породичне славе и других сличних слава не напуштају, али временом доживљавају извесне трансформације, при којима мање или више слаби обредна функција. С друге стране јављају се и покушаји стварања нових обичаја.

Jovan F. TRIFUNOSKI

FAMILY SAINT PATRON'S DAY AND SIMILAR CELEBRATIONS IN THE OHRIDSKO-STRUŠKA AREA

There are no abandoning of the family slava customs and similar holidays in the Ohridsko-Struška Area, but these customs are in transformation in some way, almost everyday, with their ritual function fading. There are also the attempts of constructing the new customs.

---

¹¹ Д. Антонијевић, *Социјалистичка слава у Срему*, Рад XX конгреса Удружења фолклориста Југославије, Нови Сад 1973.